

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Burgerschapsonderwijs & Toezicht onderwijsinspectie

Anne Bert Dijkstra

Netwerkdag Landelijk netwerk kwaliteitszorg VO

Utrecht, 8 november 2022

Wat is (bevorderen van) burgerschap?

Burgerschap:

constructief samenleven van mensen' in 'klein' en 'groot'

Wet: *“actief burgerschap en sociale cohesie”*

NB: burgerschap = 'eigenschap' van leerling | cohesie = 'resultaat', t.w. sociale samenhang in samenleving

Bevorderen van burgerschap:

- Bevorderen kennis, houdingen en vaardigheden die daarvoor nodig zijn
- **Burgerschap**scompetenties = **sociale** + **maatschappelijke** competenties

Burgerschap: sociale & maatschappelijke vorming

Sociale vorming → sociale competenties

Competenties om met anderen te kunnen omgaan

bijv. samenwerken, zelfredzaamheid, sociaal gedrag, oplossen conflicten, omgangsvormen

Maatschappelijke vorming → maatschappelijke competenties

Competenties om deel te nemen aan samenleving, democratie en verbanden waarin je leeft

bijv. kunnen meedoen, betrokken voelen, omgaan met verschillen, democratisch handelen, verantwoordelijkheid nemen, moreel kunnen oordelen, respecteren basiswaarden

Wie bepaalt wat burgerschap is?

Scholen hebben veel vrijheid

- invulling begrip burgerschap
- invulling wijze waarop burgerschap bevorderd wordt

want:

waarden! (beperkte rol overheid) | artikel 23 GW | niet één invulling, betekenis BS varieert met context

Maar: **minimumeisen** vastgelegd in wet (sectorwetten voor po, vo, so en ook mbo)

- Deugdelijkheidseis (voorwaarde voor bekostiging)
- Toezicht door inspectie

Toezicht inspectie

- Beperkt tot wettelijke eisen (dwz: geen ‘eigen’ interpretaties of aanvullingen van inspectie)
- Toezicht (=standaarden + werkwijze) liggen vast in ‘toezichtkader’ (na overleg veld, vastgesteld door minister)

Wet Actief burgerschap en sociale cohesie

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op **doelgerichte** en **samenhangende** wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval **herkenbaar** richt op:

- a. het bijbrengen van **respect** voor en **kennis** van de **basiswaarden van de democratische rechtsstaat**, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het **handelen naar** deze basiswaarden op school;
- b. het ontwikkelen van de **sociale en maatschappelijke competenties** die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving; en
- c. het bijbrengen van **kennis over en respect voor verschillen** in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat **gelijke gevallen gelijk behandeld** worden.

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een **schoolcultuur** die **in overeenstemming** is met de waarden, bedoeld in () onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd **actief te oefenen** met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich **veilig en geaccepteerd** weten, ongeacht de () onder c, genoemde verschillen.

Wet Actief burgerschap en sociale cohesie: samenvatting

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op

- op *doelgerichte* wijze
- op *samenhangende* wijze
- waarbij het onderwijs zich *herkenbaar* richt op:

doelgericht
samenhangend
herkenbaar

a/c. bijbrengen van *basiswaarden van de democratische rechtsstaat*

basiswaarden

b. ontwikkelen van de *sociale en maatschappelijke competenties*

competenties

Een *schoolcultuur* in overeenstemming met basiswaarden

schoolcultuur

waarin wordt gestimuleerd actief te *oefenen*

oefenplaats

een *omgeving* waarin leerlingen/personeel zich veilig en geaccepteerd weten

'spiegel'

“... bijbrengen *basiswaarden democratische rechtsstaat...*”

Elementen: kennis

respect

bevorderen overeenkomstig handelen door leerlingen

- **Vrijheid van meningsuiting**
- **Gelijkheidsbeginsel**
- **Begrip**
- **Verdraagzaamheid**
- **Afwijzen van onverdraagzaamheid**
- **Afwijzen van discriminatie**
- **Autonomie**
- **Verantwoordelijkheidsbesef**

“Deze elementen vormen in de onderwijspraktijk de minimale kern waaraan een school moet voldoen bij de bevordering van respect voor en de kennis van basiswaarden.”

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Vrijheid van meningsuiting betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt, of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Het ***gelijkheidsbeginsel*** (ook wel gelijkheid of gelijkwaardigheid genoemd) betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat je denkbeelden zijn of wat je gelooft. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij, of dan jouw groep.

Begrip voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander.

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Verdraagzaamheid (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je ieder de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel houden aan de wet.

Afwijzen van onverdraagzaamheid. Onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Het betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent, niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben.

Afwijzen van discriminatie. Discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden, of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn, of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Autonomie betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/haar leven wil leiden. Ieder is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Verantwoordelijkheidsbesef betekent dat mensen verantwoordelijkheid willen nemen voor wat ze zeggen en doen (en wat ze niet zeggen en doen) en dat ze daarbij rekening willen houden met wat dat voor anderen betekent. Daarbij is vooral belangrijk dat je probeert anderen niet te schaden, en dat je de samenleving en de democratie wilt helpen om goed te functioneren. Hoe je dat doet, mag iedereen zelf weten.

*“ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties
die in staat stellen deel uit te maken van de pluriforme, democratische NL samenleving”*

Sociale en maatschappelijke competenties:

- ambities / doelen school
- kerndoelen
- exameneisen

Kern van wet & inspectietoezicht

Kern

- is onderwijs **strijdig met basiswaarden** & treedt school op bij risico's?
- bevordert school **basiswaarden**?
- bevordert school **sociale en maatschappelijke competenties**?

Wordt zichtbaar in:

- heeft school **concrete leerdoelen**, doorgaande **leerlijn**, inzicht in **resultaten**?
- is geplande curriculum **herkenbaar in praktijk**?

“Op doelgerichte en samenhangende wijze, herkenbaar richt op...”

Doelgericht - concrete leerdoelen? (bv uitgewerkt naar...

leerjaar/bouw

leerdomein

kennis-houding-vaardigheid)

Samenhangend - is aanbod afgestemd? (bv uitgewerkt in...

doorgaande leerlijn (leerjaar / domein)

doelen: bijpassend aanbod, logische opbouw

integratie inhoud & pedagogiek)

Herkenbaar - wordt gepland aanbod gerealiseerd? (~ doet school wat ze zegt?)

Kern van wet & inspectietoezicht

Kern

- is onderwijs **strijdig met basiswaarden** & treedt school op bij risico's?
- bevordert school **basiswaarden**?
- bevordert school **sociale en maatschappelijke competenties**?

Overige aspecten:

- heeft school **concrete leerdoelen**, doorgaande **leerlijn**, inzicht in **resultaten**?
- is geplande curriculum **herkenbaar in praktijk**?
- sluit **schoolcultuur** aan bij bevorderen basiswaarden?
(=*uitingen personeel, oefensituaties, veilig en inclusief voor iedereen*)
- heeft school inzicht in **resultaten**?

Volgen leerresultaten

MvT:

*“Scholen zullen () de opbrengsten () dienen te **evalueren** en verantwoording () af te leggen...”*

*“...ten aanzien van burgerschap dienen leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces te kunnen doorlopen. Het regelmatig **monitoren van** de ontwikkeling van de **burgerschapscompetenties** van leerlingen is van belang omdat het scholen helpt het onderwijs af te stemmen op de actuele leerbehoefte van leerlingen en bij te stellen op basis van wat de **leerlingen daadwerkelijk hebben geleerd**. Het geeft scholen bovendien informatie over de punten waarop verdere ontwikkeling van het onderwijs mogelijk of nodig is.”*

- **Wijze van *evalueren* en *monitoren* kan ingevuld door de school**

Nodig voor gegevens die aan wettelijke doelen voldoen:

- bruikbaar voor afstemming op **actuele leerbehoefte**
- bruikbaar om **beeld** te **geven** van wat leerlingen hebben geleerd
- **aansluitend bij leerdoelen** van de school (*o.a. normen beheersingsniveau*)
- informatie over **kennis, houdingen en vaardigheden**
- informatie over **basiswaarden & sociale en maatschappelijke competenties**

Metten leerresultaten

- Wettelijke eisen omtrent meten vragen:
 - valide en betrouwbare meting
 - want: noodzakelijk als*
 - # beeld wat leerlingen nodig hebben
 - # beeld kwaliteit van het onderwijsaanbod
 - # beeld voor afleggen verantwoording aan omgeving
 - vaste (leraar- en vakoverstijgende) normen
 - want: duidelijke en transparantie maatstaf nodig mbt gewenst beheersingsniveau*
 - toetsing moet dekkend zijn voor leerdoelen van school + wettelijke eisen
- Wijze van evalueren en monitoren wordt bepaald door de school
 - bijv: rapportcijfers, deelname project, portfolio, rubrics*
- Gestandaardiseerd instrument eenvoudige manier om aan eisen te voldoen

Uitgangspunten inspectietoezicht burgerschap

- Toezicht burgerschap integraal onderdeel reguliere inspectietoezicht (opgenomen in kwaliteitsstandaarden, reguliere toezichtsystematiek etc)
- Toezicht burgerschap heeft vorm van
 - toezicht op scholen / besturen
 - stelseltoezicht (met Staat vh Onderwijs, themarapporten, peilonderzoeken)
 - reageren op incidenten / signalen

Meer informatie?

Zie onderzoekskaders op www.onderwijsinspectie.nl

bijv. primair onderwijs:

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderzoekskaders/documenten/publicaties/2021/07/01/onderzoekskader-2021-primair-onderwijs>